

1949'dan itibaren beş yıl süreyle haftalık *Mihriğân* dergisinin başyazarlığını yapan Zerrînkûb, kısa bir süre sonra İntişârât-ı Büngâh-i Terceme ve Neşr-i Kitâb adlı kurumun yöneticiliğini üstlendi. Bu arada Müctebâ Mînovî ile birlikte Müesses-e-yi Lugat-i Franklin'de sözlük ve ansiklopedi yazımıyla ilgili bazı çalışmalar gerçekleştirdi. 1951 yılından itibaren İkbâl-i Âştîyânî, Saîd-i Nefîsî, Muhammed-i Muîn, Pervîz Nâtil Hânlerî gibi bilim adamlarıyla beraber, Hollanda'da basılan *The Encyclopaedia of Islam* ile Gulâm Hüseyin-i Musâhib'in gözetiminde hazırlanan ve ilk modern Farsça ansiklopedi projesi sayılan *Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Fârsî*'nin telif ve çeviri çalışmalarına katıldı. 1963'te *Râhnemâ-yi Kitâb* dergisinin başyazarlığına getirildi. Bunun yanında *Sûhân*, *Yağmâ*, *Cihân-i Nev*, *Dâniş*, *İlm ö Zindegî*, *Mihr*, *Ferheng-i İrân-zemîn* gibi dönemin etkili sanat ve edebiyat dergileriyle iş birliğini sürdürdü. 1968-1970 yıllarında misafir öğretim üyesi olarak California ve Princeton üniversitelerinde beşerî bilimler alanında ders verdi. Ardından Tahran Üniversitesi'ne döndü. 1976-1977 ders yılında Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanlığını yürüttü. 1981-1983 yılları arasında Fransa'da yaşadı. Avrupa, Amerika, eski Sovyetler Birliği, Hindistan, Pakistan ve çeşitli Arap ülkelerine yaptığı seyahatlerde bilim adamlarıyla tanıştı. Bu ülkelerin kütüphane, bilimsel kurum ve müzelerinden yararlandı; çok sayıda yazma eserin mikrofilmine ulaşma imkânını elde etti. Bağdat'ta V. İslâm (1962), Yeni Delhi'de XXVI. Uluslararası Müsteşrikler, Viyana'da Uluslararası Tarih Bilimleri, Cenevre'de Diller Tarihi, Duşanbe'de Hâfız-ı Şîrâzî'yi Anma, İtalya ve Amerika'da Nizâmî-yi Gencevî'yi Anma, Münih'te Mevlânâ'yi Anma, Kirman'da Hâcû-yi Kirmânî'yi Anma ve Tahran'da Orta Asya Ulusları İşbirliği kongrelerine katıldı. Orta yaşlardan itibaren çeşitli hastalıklarla mücadele eden Zerrînkûb 15 Eylül 1999'da vefat etti.

Eserleri. A) Edebî eleştiri, biyografi ve İran edebiyatı tarihi: *Felsefe-i Şîr* (Tahran 1323 hş./1944); *Nağd-i Edebî* (Tahran 1338 hş.); *Bâ Kârvân-i Hülle* (Tahran 1343 hş./1964, 1347 hş.); *Şîr-i Bîdürûğ Şîr-i Bî-nikab* (Tahran 1346 hş.); *Ez Kûçe-i Rindân* (Tahran 1349 hş./1970); *Seyrî der Şîr-i Fârsî* (Tahran 1363 hş.); *Sırr-i Ney: Nağd ü Şerh-i Tahlîlî vü Taḫbîkî-i Meşnevî* (Tahran 1364 hş./1985); *Baḫr der Kûze* (Tahran 1366 hş.); *Pille Pille tā Mülâkât-i Hudâ* (Tahran 1370 hş./1991); *Pîr-i Gence der Cüst ü Cûy-ı nâ Kocâ-âbâd* (Tahran

1372 hş.); *Âşnâ-yî bâ Nağd-i Edebî* (Tahran 1372 hş.); *Ez Güzeşte-i Edebî-i İrân* (Tahran 1375 hş.); *Ez Ney-nâme* (*Ber-güzide-i Meşnevî-i Ma'nevî*; Kamer-i Âryân ile birlikte, Tahran 1377 hş.). B) İran ve İslâm tarihi: *Dü Kâr-ni Suḫûṭ* (Tahran 1330 hş.); *Târîḫ-i İrân ba'd ez İslâm* (Tahran 1343 hş.); *Feth-i 'Arab der İrân* (İngilizce, *Cambridge History of Iran* içinde, Tahran 1354 hş.); *Târîḫ-i Merdüm-i İrân* (I-II, Tahran 1364 hş., 1367 hş.); *Rûzgâ-rân-i İrân* (Tahran 1373 hş.); *Dünbâle-i Rûz-gârân-i İrân* (Tahran 1375 hş.); *Rûzgârân-i Diger* (Tahran 1375 hş.); *Bâmdâd-i İslâm* (Tahran 1346 hş.); *Kârnâme-i İslâm* (Tahran 1348 hş.); *Târîḫ der Terâzû* (Tahran 1354 hş.). C) Tasavvuf, kelâm, ahlâk ve felsefe: *Erziş-i Mirâs-i Şûfiyye* (Tahran 1342 hş.); *Firâr ez Medrese* (Tahran 1353 hş.); *Cüst ü Cû der Taşavvuf-i İrân* (Tahran 1357 hş., 1367 hş.); *Dünbâle-i Cüst ü Cû der Taşavvuf-i İrân* (Tahran 1362 hş., 1366 hş., 1367 hş.); *Der Kalemrev-i Vicdân: Seyrî der 'Akâ'id, Edyân u Esâtîr* (Tahran 1369 hş.); *Şu'le-i Tûr* (Tahran 1377 hş.). D) Çeviri: *Bünyâd-ı Şîr-i Fârsî* (J. Darmesteter'den, Tahran 1326 hş.); *Edebiyyât-i Feranse der Kurûn-ı Vustâ* (V. L. Soline'den, Tahran 1328 hş.); *Edebiyyât-i Feranse der Devre-i Ronesan* (V. L. Soline'den, Tahran 1328 hş.); *Metafizik* (F. Challe'den, Tahran 1329 hş.); *Şerh-i Kaşide-i Tersâ-iyye-i Hâkânî* (V. F. Minorsky'den, *Ferheng-i İrân zemîn*, Tahran 1332 hş., 1/2, s. 111-173); *Fenn-i Şîr* (Aristo'dan, Tahran 1337 hş./1958; gözden geçirilmiş baskı: *Aristû ve Fenn-i Şîr*, Tahran 1357 hş.). E) Makale derlemeleri: *Yâd dâştâ ve Endîşehâ* (Tahran 1351 hş.); *Ne Şarkî ne Ğarbî İnsânî* (Tahran 1353 hş.); *Ez Çizhâ-yi Diger* (Tahran 1356 hş.); *Bâ Kârvân-i Endîşe* (Tahran 1363 hş.); *Defter-i Eyyâm* (Tahran 1365 hş.); *Nağş ber Âb* (Tahran 1368 hş.); *Hikâyet Hemçünân Bâkî* (Tahran 1376 hş.; eserlerinin bir listesi için bk. Hûşeng, XII, 233-235).

BİBLİYOGRAFYA :

Dıraḫ-ti Ma'rifet: Ceşnâme-i Üstâd Duktûr 'Abdülhüseyn-i Zerrînkûb (ed. Ali Asgar Muhammed-i Hânî), Tahran 1376 hş.; *Kârnâme-i Zerrîn: Yâdnâme-i 'Abdülhüseyn-i Zerrînkûb* (ed. Ali Dehbâşî), Tahran 1379 hş.; Hûşeng İttihâd, *Pijûhişgîrân-ı Mu'âşır-ı İrân*, Tahran 1387 hş./2008, XII, 1-373; Hasan Cemşîdî, "Zerrînkûb, 'Abdülhüseyn", *DMT*, VIII, 472-473; İrec Efşâr, "'Abdülhüseyn-i Zerrînkûb", *Nâme-i Ferhengistân*, IV/2, Tahran 1378 hş., s. 7-20; "Ölümsüz Simalar: Dr. Abdülhüseyn-i Zerrînkûb'un Hayat Hikâyesi ve Eserlerine Kısa Bir Bakış", *Nâme-i Âşinâ*, III/1, Ankara 2001, s. 51-53.

DERYA ÖRS

ZERRÎNTÂC

(زَرِين تاج)

Bâbilîğin kurucusu
Mirza Muhammed-i Şîrâzî'nin
önde gelen taraftarlarından
Ümmü Selmâ Fâtma'ya
(ö. 1268/1852)
verilen lakap
(bk. BAHÂİLİK).

ZERRÜK

(زَرُوق)

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Zerrük Ahmed
b. Ahmed b. Muhammed
b. İshâ el-Burnusî el-Fâsî
(ö. 899/1493-94)

Şâzeliyye tarikatının
Zerrüküyye kolunun kurucusu.

846'da (1442) Fas'ta doğdu. Fas ile Tâze arasındaki bölgede yaşayan Berânis adlı Berberî kabilesine mensuptur, Burnusî (Bernusî) nisbesi de bununla ilişkilidir. Zerrük (mavi gözlü) lakabını gözleri mavi olan dedesinden dolayı almıştır. Daha bir haftalık iken annesi ve babası vebadan öldü. Babası adını Muhammed koyduysa da anneannesi Fâtîma Ümmü'l-Benîn onu babasının adıyla (Ahmed) anmaya başladı, Zerrük da bu adı tercih etti. Dindar bir kadın olan anneannesi tarafından yetiştirildi. Fas'taki Karaviyyîn Camii'ni inşa ettiren Ümmü'l-Benîn, şehirde ilim ve fikir hayatına katkıları bulunan Ümmü Hânî el-Abdûsiyye ve kız kardeşi Fâtîma el-Abdûsiyye'nin yanında yetişmiş bir fakihti. On yanında hıfzını tamamlayan Zerrük bu sırada anneannesi vefat edince bir kunduracının yanında çalışmaya başladı. Daha sonraki yıllarda içinde okuma şevki uyandı. Önce Ali es-Sittî ve Abdullah el-Fahhâr'dan bazı risâleler okudu. Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım el-Kavrî ve Zerhûnî'den Kur'an ilimlerini tahsil etti. Abdurrahman el-Mecdüllî et-Tûnisî'den kelâm ve fıkıh öğrendi. Karaviyyîn Camii ve İnâniyye Medresesi'ndeki hocaların derslerine devam ettiği sırada özellikle fıkıh ve hadis ilimlerine ilgi duymaya başladı. Karaviyyîn Medresesi'nin ileri gelen hocalarından Kavrî ile samimi ilişkiler kurdu. Ardından tasavvufa yöneldi ve başta İbn Atâullah el-İskenderî olmak üzere Şâzeli meşâyihine ilgi duymaya başladı. 870'te (1466) Fas'taki Şâzeli Zâviyesi'nin şeyhi Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah ez-Zeytûnî'ye intisap etti.

ZERRÜK

Sert mizaçlı bir kişi olarak tanınan Zeytûnî'nin yakın çevresinde bulunan Zerrûk'un bir süre sonra şeyhiyle arası açıldı ve Fas'tan ayrılmak zorunda kaldı; Tilimsân'a gidip Ebû Medyen el-Mağribî'nin kabrini ziyaret etti. Bir buçuk ay sonra Fas'a dönüp ders okutmak ve kitap yazmakla meşgul oldu. Tilimsân'da kaldığı süre içinde Ebû Zeyd es-Sealîbî, Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî, İbn Zekrî et-Tilimsânî gibi âlimlerden faydalandı. 873'te (1468) hacca gitmek üzere Fas'tan ayrılarak bir yıl kadar Kahire'de ikamet etti. 876'da (1472) hac dönüşü tekrar Kahire'ye uğradı. Bu seyahatleri sırasında çeşitli tarikatlara mensup sûfî ve şeyhlerle görüştü; Ezher'de derslere katıldı. *ed-Dav'ü'l-lâmi'* müellifi Sehâvî'den hadis usulü ve fıkıh okudu. İkinci şeyhi Ahmed b. Ukbe el-Hadramî ile bu dönemde tanıştı ve onun kuvvetli tesiri altında kaldı. Yemen'den hicret edip Kahire'ye yerleşen Kâdirî şeyhi Hadramî'nin Şâzeliyye tarikatından da icâzeti vardı. Zerrûk seyrüsülûkünü onun yanında Kâdirî tarikatı üzere sürdürdü. Şeyhinin emriyle sekiz ay sonra Mağrib'e dönmek için Kahire'den ayrıldı ve şeyhiyle irtibatını mektuplaşarak sürdürdü. Önce Trablusgarp'a uğradı, bir yıldan fazla bir süre orada kaldı; Hulûlû diye tanınan Ebû'l-Abbas Ahmed b. Abdurrahman el-Yezlî ile Ebû Ahmed b. Yûnus el-Kostantinî'den fıkıh dersleri aldı. 878'de (1473) Tunus'ta Muhammed b. Kâsım er-Rassâ'ın fıkıh, tefsir ve hadis derslerine devam etti. Ertesi yıl Bicâye'ye gidip Ebû'l-Hasan el-Kalesâdî'den fıkıh, hadis ve tasavvuf okudu. *el-Câmi' li-cümelin mine'l-fevâ'id ve'l-menâfi'* adlı eserini burada yazdı. Ardından ders okutmaya ve irşad faaliyetine başladı. Abdülâziz el-Kostantinî, Tâhir b. Ziyân el-Kostantinî, vefatına kadar yanından ayrılmayan Ebû Ali Mansûr b. Ahmed el-Bicâî, Bi-

câye halifesi Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yûsuf er-Râşidî kendisine intisap etti.

880'de (1475) Fas'a ulaşan Zerrûk, bid'atçı tarikat ehlini ve dar görüşlü fakihleri sert bir dille eleştirdiği için dört yıl sonra Fas'ı ikinci defa terketmek zorunda kaldı. 884'te (1479) dostlarının ve müntesiplerinin bulunduğu Bicâye'ye döndü. Şeyhi Hadramî, Fas ulemâsı ile arasını düzeltmeyeyen, uzlaşmaz tavırları ve asabî mizaçıyla dikkat çeken müridini mektuplarıyla uyardı, ona uzletli tercih etmesini öğütledi. Zerrûk aynı yılın sonlarında Kahire'ye şeyhinin yanına gitti, yedi ay onunla birlikte kaldı. İkinci defa hacca gidip yine Kahire'ye döndü. Bu sırada âlimler ve yöneticiler nezdinde itibarı arttı, şöhreti yayıldı. Ezher'de Mâlikî imâmetini de yürüttüğü bu dönemde fıkıh dersleri verdi. Müridleriyle birlikte bu derslere yaklaşık 6000 kişinin katıldığı rivayet edilir. 886'da (1481) Trablusgarp'a gitti. Hayatının son dört yılını Allah'ın kendisi için seçtiğini söylediği, bugünkü Libya şehirlerinden Mısrate'de ilim ve irşadla geçirdi ve burada vefat etti. Müridlerinden Ahmed b. Abdurrahman kabrinin yanına bir cami yaptırdı. Ziyaretçilerin sayısı arttıkça burası Ahmed Zerrûk Zâviyesi diye anılmış, Libya ve Trablus'tan gelen talebelere İslâmî ilimlerin okutulduğu bir medreseye dönüşmüş, Libya'daki ilk medrese olarak uzun yıllar faaliyet göstermiştir. 2011 yılında Libya'da Kaddâfî yönetimine son veren halk ayaklanmasının ardından meydana gelen istikrarsızlık ortamında tasavvuf karşıtı aşırı bir grup 25 Ağustos 2012 tarihinde Şeyh Zerrûk'un türbesindeki sandukasını tahrip edip kabrini açmış ve içindeki kalıntıları alıp götürmüştür.

Zerrûk'un vefatından sonra halifesi Şemseddin Muhammed b. Hasan el-Lekânî, Mısrate'den ayrılıp Mısır'daki köyü Lekâne'ye döndü, muhtemelen tarikat faaliyetlerini zâviyenin bânisi olan Ahmed b. Abdurrahman yürüttü. Şeyh Zerrûk'tan tasavvuf terbiyesi yanında öğrenim de gören çok sayıda âlimden bazıları şunlardır: Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, Şemseddin el-Lekânî'nin kardeşi Nâsirüddin el-Lekânî, Muhammed b. Ali el-Harrûbî, Muhammed b. Abdurrahman el-Hattâb er-Ruaynî, Abdülvâhid el-Venşerîsî, Abdülvehhâb ez-Zekkâk, Abdurrahman b. Ali Sükayn el-Âsimî. Şâzeliyye tarikatının Zerrûkiyye kolunun piri kabul edilen Ahmed Zerrûk, şeyhi Hadramî yoluyla Şâzeliyye ve Kâdirîyye'ye mensuptur. Ancak tarikat âlimleri, Zerrûkiyye'yi ve Zerrûkiyye'den doğan diğer tarikatları da Şâzeliyye'nin kol-

ları arasında saymıştır. Zerrûkiyye tarikatından ayrılan kollar ve kurucuları şunlardır: **Âsimiyye** (Ebû Zeyl Abdurrahman b. Ali el-Âsimî, X/XVI. yüzyıl), **Bekriyye** (Ebû'l-Hasan el-Bekrî, ö. 909/ 1503), **İseviyye** (Muhammed b. İsâ el-Miknâsî), **Râşidiyye / Yûsufiyye** (Ahmed b. Yûsuf el-Milyânî er-Râşidî), **Gâziyye / Kâsimiyye** (Ebû'l-Kâsım Gâzî b. Ahmed ed-Der'î), **Süheyliyye** (Muhammed b. Abdurrahman es-Süheyfî), **Kerzâziyye** (Ahmed b. Mûsâ el-Kerzâzî), **Şeyhiyye** (Sîdî eş-Şeyh Abdülkâdir b. Muhammed es-Semâhî), **Nâsiriyye** (Muhammed b. Nâsir ed-Der'î), **Ziyâniyye** (Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Ziyân), **Der-kâviyye** (Mevlâ Muhammed Arabî ed-Derkâvî), **Medeniyye** (Muhammed Hasan b. Hamza Zâfir el-Medenî), **Yeşrutîyye** (Ali Nûreddin el-Yeşrutî), **Senûsiyye** (Muhammed b. Ali es-Senûsî, ö. 1276/1859).

Tasavvufu ihsan ve istihsan (güzel sayılma, güzellik) kavramlarıyla açıklayarak güzellikle irtibatlandırılan Zerrûk'a göre akaid iman makamı, fıkıh İslâm makamı, tasavvuf ihsan makamıdır ve kemale ancak ihsan makamıyla ulaşılır. "Sözû dinlerler ve en güzel şekilde ona uyarlar" meâlindeki âyet gereğince (ez-Zümer 39/18) sûfiler en güzeli bulmaya, en güzel şekilde davranmaya çalışırlar. Güzelin herkese göre farklı oluşu, güzelliğe nasıl ulaşılabilirliği konusundaki çeşitli anlayışlar muhtelif tarikatların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zerrûk bu düşünceden hareketle tarikatın tanımına bir yenilik getirmiştir. Ona göre tarikat bir grup insanın sûfî diye adlandırılmasından daha geniş bir kavramdır ve bütün insanlığı kapsar. İlmin kaynağı olan Kur'an'a bağlılık, her durumda şeriati esas almak kaydıyla her insanın sûfî olma potansiyeli vardır. Ubûdiyyet ahkâmı diye isimlendirdiği fıkıh ilmini temel kabul etmesi Zerrûk'u diğer sûfilerden ayırır. Zira fıkıh öğrenmeden tasavvuf ehlinin ince ilimlerini bilmek isteyen kimseyi arzulayı aldatır. Tasavvufun derecesi fıkıhtan daha yüksek olsa da fıkıh daha selâmetli bir yol ve ümmetin maslahatı açısından daha geneldir. Fıkıh hükümleri umumidir ve herkesi içine alır, tasavvuf ise kul ile rabbi arasında gerçekleşen bir haldir, bundan dolayı özeldir ve has dairedeki insanlara mahsustur. Fakat tasavvuf fıkıh olmadan tek başına yeterli değildir. Fıkıhtan tasavvufa dönmek yine ancak fıkıhla mümkündür. Bu sebeple, "Fakih sûfî ol, fakat sûfî fakih olma" denilmiştir. Ahmed Zerrûk bu görüşlerinde tasavvufu eleştiren fukahanın / zâhir ehlinin safında yer almayı göze alacak derecede kararlıdır. Sa-

Zerrûk'un Mısrate'deki türbesinin içinden bir görünüşü

hih tasavvufun özüne ulaşmak için fıkıh bilgisiyle donanmak gerektiğini düşünür. Onu bu şekilde düşünmeye yönelten etken Mâlikî mezhebinin sedd-i zerâi' kaidesini işletmesidir. Tasavvufa asıl düşmanlığın kendi mensuplarından geldiğini, devrindeki insanların tasavvufi bilgiyi kötüye kullandıklarını gören Zerrûk şeriat ve hakikat makamlarının anlamını ve değerini zayıflatan tarikat anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır.

Bid'ata karşı tenkitleriyle öne çıkan, tasavvufi hayatta ve tarikatlarda yaygın olan âdet ve uygulamaları da sert bir dille eleştiren Zerrûk, kavramların yozlaşmış içeriğini boşaltıp kavramı yeniden inşa eden bir yaklaşım içindedir. Eleştirilerinin gerçek hedefi tarikat çevrelerinde ve tasavvuf düşüncesinde gördüğü bozulma ve yozlaşmadır. Semâ konusuna da temkinli yaklaşır. Ona göre müzik aletleriyle yapılan semâ haramdır. Semâ zaman, mekân, hukuk, iman ve ihsan gibi şartlara bağlıdır. Bu şartlar yerine getirilmezse ondan uzaklaşmak gerekir. Fakat müridlerin tabiati, Hakk'ı mutlak şekilde, vasitasız olarak kabul etmeye takat yetiremediğinde semâ, verilmesi gereken bir tâvize dönüşür. Âbid ve zâhidle semâ girilmediği gibi ârifle de girilmez, çünkü onun hali tamdır. Şüphesiz semâda hakikate ulaştıran bir yol vardır, fakat bu yalnız onu bilenler içindir. Akide ve amel bakımından süfleri tenkitte yoğunlaşmasına rağmen Zerrûk tasavvufun İslâmî yaşantıdan çıkarılması fikrine de bütünüyle karşıdır. Bir kimseye yarar sağlayacak amelin bir başkasına yarar sağlamayacağı fikrinden hareketle, kişinin faydalı olacak amel konusunda kendisine yol gösterecek bir şeyye veya sâlih bir arkadaşına ihtiyacı olduğunu söyler. Zerrûk şeyhi tabibe benzetir, şeyh bilgisi yanında tecrübe sahibi de olmalıdır. Gerçek şeyh hakkındaki ölçüsü İbn Atâullah el-İskenderî'nin, "Şeyhin işittiğin değil aldığınıdır" sözüdür.

Eserleri. Zerrûk konu ve içerik bakımından birbirine benzeyen çok sayıda eser telif etmiş, İbn Atâullah el-İskenderî'nin *Hikem*'inin şerhi başta olmak üzere muhtelif tertip ve muhtelif isimlerle bir eseri birkaç defa yazmıştır. 1. *Qavâ'idü't-tasavvuf*. Tasavvufun temel ilkelerini şeriatla hakikati uzlaştıracak, fıkıh ve akaidi tarikata ulaştıracak şekilde ortaya koyan bir eserdir (nşr. İbrâhîm el-Ya'kûbî, Dımaşk 1968; nşr. Osman el-Huveymidî, Beyrut 2004; nşr. Ahmed Abdürrahîm es-Sâ-yih – Tevfîk Ali Vehbe, Kahire 1427/2006). Muhammet Uysal eseri *Tasavvufun Esas-*

ları adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 2010). 2. *Şerhu Hikemi İbn 'Aâtâ'llâh İskenderî* (nşr. Abdülhalim Mahmûd – Mahmûd b. Şerîf, Trablus 1969; nşr. Ahmed Zekî Atıyye, Trablus 1971). *Şerhin Tenbihü zevî'l-himem 'alâ me'ânî elfâzi'l-hikem, el-Fütûhâtü'r-rahmâniyye fi halli elfâzi'l-'Aâtâ'iyye, Miiftâhu fezâ'ili ve'n-ni'am 'alâ ba'zı mâ yete'allağu bi'l-hikem, Sirâcû'l-hikem* gibi farklı isimler altında birçok yazma nüshası mevcuttur. 3. *en-Naşıhatü'l-kâfiye li-men haş-şahü'llâhü bi'l-'âfiye*. Zerrûkiyye tarikatının esasları hakkında olup fıkıhla tasavvufu birleştiren yöntemin sahilliğini savunur (Kahire 1281; nşr. Kays b. Muhammed Âlû's-Şeyh Mübârek, Riyad 1414/1993). Müellif bu eserini şerhetmiş, ayrıca *Muhtaşarü'n-Naşıhatü'l-kâfiye li-men haş-şahü'llâhü bi'l-'âfiye* adıyla kısaltmıştır (Kahire 1281, 1348; Trablus 1976). 4. *'Uddetü'l-mürîdî's-şâdık*. Sahih tasavvufun dayanaklarının tesbiti ve tasavvufun hürâfe ile şâibelerden kurtarılmasının yollarına dairdir. Bazı kaynaklarda *Kitâbü'l-Bid' ve Bid'u'l-havâdis* adlarıyla da anılır (nşr. İdrîs Azzûzî, *eş-Şeyh Ahmed Zerrûk: Ârâ'ühü'l-işlâhiyye, tahkik ve dirâse li-kitâbihi 'Uddetü'l-mürîdî's-şâdık* adlı eser içinde, Muhammediye 1419/1998, s. 239-607). 5. *el-Vazîfetü'z-Zerrûkiyye (el-Farîza, Sefînetü'n-necâ li-men ilallâhi iltecâ)*. Zerrûk'un kendi mensuplarına verdiği günlük virdir. Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî'nin *Tenvirü'l-ef'îdeti'z-zekiyye fi edilleti ezkârî'l-vazîfeti'z-Zerrûkiyye* adlı risâlesiyle birlikte basılmıştır (Kahire 1294, 1304, 1333). Eser üzerine yazılan çok sayıda şerh arasında Muhammed b. Ali el-Harrûbî, Ahmed b. Muhammed el-Bûnî, Ali b. Sa'd es-Sütühî, Abdurrahman b. Muhammed el-Ayyâşî, Ahmed b. Ahmed es-Sücâî (*el-Fevâ'idü'l-la'tife fi şerhi elfâzi'l-Vazîfe*, Kahire 1316; Demenhûr 1330), İbn Acîbe ve Muhammed b. Halîl el-Kavukcî'nin şerhleri sayılabilir. 6. *Şerhu Şahîhi'l-Buĥârî* (nşr. Mûsâ Muhammed Ali – İzzet Ali Atıyye, I-V, Sayda 1973). 7. *Şerhu 'Aki-detü'l-İmâm el-Gazzâlî* (Kahire 1296; nşr. Cevdet Muhammed Ebû'l-Yezîd el-Mehdî, Kahire 2007; *İğtinâmü'l-fevâ'id fi't-tenbih 'alâ me'ânî Kavâ'idü'l-'akâ'id li'l-Gazzâlî* adıyla, nşr. M. Abdülkadir Nassâr, Kahire 2010; nşr. Şerîf el-Mürsî, Kahire 1432/2011). 8. *Şerh 'alâ metni'r-Risâle li'bn Ebi Zeyd el-Kayrevânî* (I-II, Kahire 1332). Abdülhakîm Ahmed Ebû Zeyyân eserin ibadetle ilgili bölümlerinin tenkitli neşrini gerçekleştirmiştir (*Şerhu'r-rub'i's-sânî min Risâleti'bn Ebi Zeyd el-Kayrevânî*, Binga-

zi 1421/2000). 9. *İ'ânâtü'l-müteveccihî'l-miskîn ilâ tîrîki'l-feth ve't-temkîn* (nşr. Ali Fehmî Huşeym, *Kitâbü'l-İ'âne* adıyla, Tunus 1979; nşr. M. Abdülkadir Nassâr, Kahire 2008). *Te'sisü'l-qavâ'id* adıyla da anılan eserde tövbe, takvâ ve salâh gibi kavramlar açıklanmış; kalp, Allah'a dayanma, tefekkür, zikir, fakr, zulüm vb. tasavvuf terimleri üzerinde durulmuştur (İdrîs Azzûzî, s. 129; Ali Fehmî Huşeym, s. 134). 10. *Mefâtihu'l-'iz ve'n-naşr 'alâ mâ yeta'allağu bi-Hizbi'l-Bahr (Şerhu Hizbi'l-Bahr)*. Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'nin meşhur hizbine yazılmış bir şerhtir (Kahire 1308). 11. *Şerhu'l-Kurtubiyye*. İbn Sa'dûn el-Kurtubî'nin *Qasidetü'l-Kurtubiyye fi qavâ'idü'l-İslâm* adlı eserinin şerhidir ve *Şerhu'l-Kurtubiyye fi fihki'l-Mâlikiyye, Şerhu Urcuzeti'l-vildân, Şerhu'l-muqaddimeti'l-Kurtubiyye, Şerhu'l-manzûmeti'l-Kurtubiyye, Şerhu't-tezkîre* isimleriyle de tanınır (nşr. Ahmed Osman Ahmîde, Trablus, ts.; nşr. Ahsen Zakûr, Cezayir 1426/2005). 12. *Şerhu esmâ'llâhi'l-hüsnâ*. Esmâ-i hüsnânın tasavvufi ve ahlâkî bakış açısıyla yorumunu içerir (Kahire 1294; nşr. Mahmûd el-Beyrûtî, *el-Makşidü'l-esmâ'* adıyla, Dımaşk 1424/2004; nşr. Seyyid Yûsuf Ahmed, Beyrut 1428/2007). 13. *Şerhu'r-Risâle*. İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *er-Risâle*'sine ta'lik-tir (Kahire 1332). 14. *Uşûlü'l-tarîka*. Müellifin kendi tarikatında mevcut beşi zâhirî, beşi bâtinî on esasını açıkladığı bu küçük risâleyi, Abdullah Kennûn *en-Nübûĝu'l-Maĝribî fi'l-edebi'l-'Arabî* adlı kitabı içinde neşretmiş (Beyrut 1395/1975, II, 310-312), müstakil olarak da yayımlanmıştır (nşr. Muhammed İdrîs Tayyib, Beyrut 2010). Eser üzerine müellifin talebesi Muhammed b. Ali el-Harrûbî bir şerh yazmıştır (nşr. Muhammed Abdülkadir Nassâr, Kahire 2008).

Zerrûk'un diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-Câmî' li-cümelin mine'l-fevâ'id ve'l-menâfi'* (nşr. M. Abdülkadir Nassâr, *Şerhu gâvâmi zi hizbeyi's-Şâzelî* içinde, Kahire 2011, s. 47-105); *el-Mevâhibü's-seniyye fi havâşsi nazmi'd-Dimyâtiyye* (nşr. Seyyid Yûsuf Ahmed, *Şerhu'l-esmâ'llâhi'l-hüsnâ* içinde, Beyrut 1428/2007, s. 175-220); *Menâkıbü'l-Haçramî* (nşr. Muhammed Abdülkadir Nassâr, Kahire 2008); *el-Uşûlü'l-bed'â ve'l-cevâmi'u'r-ref'â* (Zerrûk'un çeşitli kitaplarındaki sözleriyle müridlerine gönderdiği mektuplarda yer alan öğütlerinin derlenmiştir; nşr. Muhammed Abdülkadir Nassâr, *Menâkıbü'l-Haçramî*'nin sonunda, Kahire 2008, s. 81-95); *Şerhu'l-Muqaddimeti'l-Vaĝlisiyye*

ZERRÜK

(Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ahmed el-Vağ-lisî'nin akaid, ibadet ve ahlâka dair eserinin şerhidir; nşr. Mahfûz Ebû Kürâ – Am-mâr Besta, Cezayir 1431/2010); *el-Künnâş* (Zerrûk'un kendi hayatına dair verdiği bilgilerle fıkıh ve tasavvufa dair çeşitli konulara ilişkin mâlûmatı ihtiva eder; nşr. Ali Fehmî Huşeym, Trablus 1980; nşr. Muhammed İdrîs Tayyib, *Fevâ'id min Künnâş li'l-Ârif-billâh eş-Şeyh Ahmed Zerrûk* adıyla, Beyrut 2011); *‘Uyûbü'n-nefs ve devâ'ü-hâ* (Sülemî'nin *‘Uyûbü'n-nefs* adlı eserinin manzum halidir; nşr. Muhammed İdrîs Tayyib, kenarında Sülemî'nin eseriyle, Beyrut 2010; esere müellifin talebesi Muhammed b. Ali el-Harrûbî *el-Üns fi şerhi ‘Uyûbi'n-nefs* adıyla şerh yazmıştır; nşr. Muhammed İdrîs Tayyib, Beyrut 2010; nşr. Mustafa Merzûkî – Mâlik b. Muhammed Kerşûş, Beyrut 2010); *Tuĥfetü'l-mürîd ve ravzatü'l-ferîd ve fevâ'id li-ehli'l-fehmi's-sedîd ve'n-naẓari'l-mezîd* (nşr. Muhammed İdrîs Tayyib, Beyrut 2010). Zerrûk'un başka eserleri ve birçok risâlesıyla kasidesi de vardır (eserlerinin bir listesi ve kütüphane kayıtları için bk. Ali Fehmî Huşeym, s. 99-140).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, I, 222; İbn Asker el-Mağribî, *Devĥatü'n-nâşir* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1397/1977, s. 48-51, 124; İbnü'l-Kâdî, *Düretü'l-hicâl*, I, 90-91; a.mlf., *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1393/1973, s. 128-131, 240-241, 282, 322, 452, 475; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ibtihâc* (nşr. Abdülhamîd Abdullah el-Herâme), Trab-lus 1408/1989, s. 130-135; Ayyâşî, *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye*, Rabat 1397/1977, I, 98; Selâvî, *el-İstikşâ*, IV, 100; Hasan b. Muhammed Kûhin el-Fâsî, *Tabakâtü's-Şâzeliyyeti'l-kübrâ* (nşr. M. Edîb el-Câdir), Dimaşk 1421/2000, s. 144-147; Ser-kîs, *Mu'cem*, I, 965-966; *Hedîyyetü'l-arîfin*, I, 136-137; Abdullah Kennûn, *en-Nübûgu'l-Mağribî fi'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1395/1975, I, 217-218, 228-229; II, 310-312; a.mlf., *Aĥmed Zer-rûk (Meusû'âtü meşâhiri ricâlil-Mağrib*, III içinde), Kahire 1414/1994; Abdülhay el-Kettânî, *Fih-risü'l-fehâris*, I, 455-456; İdrîs Azzûzî, *eş-Şeyĥ Aĥmed Zerrûk âra'ühü'l-İslâhiyye*, Muhamme-diye 1419/1998; Ali Fehmî Huşeym, *Aĥmed Zer-rûk ve'z-Zerrûkiyye*, Beyrut 2002; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdul-lah Kâmil el-Kettânî), Dârülbeyzâ 1425/2004, I, 135; II, 14-15, 56, 131, 179; III, 225, 238; ayrı-ca bk. İndeks; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye fi tabakâti'l-Mâlikiyye* (nşr. Ali Ömer), Kahire 1428/2007, II, 118-119; *Mu'ce-mü'l-maĥtû'âtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâ'ûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 95-96; Hâlid b. Nâsır el-Uteybî, *eĥ-Ĥarikatü's-Şâzeliyye*, Riyad 1432/2011, I, 458-460; Kadîr Özköse, "Ahmed Zerrûk, Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2, Sivas 2008, s. 141-177; Muhammed el-Ezherbây – Muhammed Hişâm en-Na'sân, "Zerrûk", *Mv.AC*, XI, 145-150.

DERYA BAŞ

ZERRÜKIYYE

(الزَّرَوِقيَّة)

Şâzeliyye tarikatının
Ahmed Zerrûk el-Fâsî'ye
(ö. 899/1493-94)
nisbet edilen bir kolu
(bk. ZERRÜK).

ZETTERSTÉEN, Karl Vilhelm

(1866-1953)

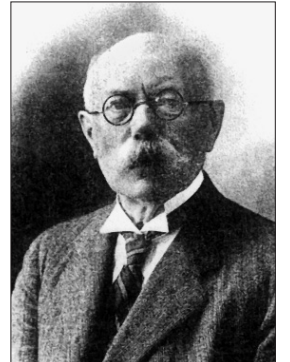
İsveç şarkiyatçısı.

18 Ağustos 1866'da İsveç'in Dalarna böl-gesindeki Orsa kasabasında dünyaya gel-di. İlk ve orta eğitimin ardından 1884-1889 yılları arasında Uppsala Üniversitesi'nde Sâmi dilleri öğrenimi gördü. İbn Mu'tî ez-Zevâvî'nin *ed-Düretü'l-elfiyye fi'l-İlmi'l-Arabîyye* adlı eseri üzerine hazırladığı tezle 1894'te doktor unvanını aldı. 1895'te Almanya'ya giderek Berlin Üniversite-si'nde Eduard C. Sachau'nun yanında ça-lıştı. 1895-1904 yıllarında Lund Üniversi-tesi ve 1904-1931 yıllarında Uppsala Üni-versitesi'nde Doğu dilleri profesörü olarak görev yaptı. 1906'da Uppsala'da K. F. Jo-hannson, J. A. Lundell ve K. B. Wiklund gi-bi İsveçli şarkiyatçılarla birlikte *Le mon-de oriental* dergisini kurdu ve 1922-1928 arasında bu derginin editörlüğünü yürüt-tü. 1931 yılında emekliye ayrıldı. 1 Haziran 1953 tarihinde Uppsala'da öldü. Çok yön-lü bir şarkiyatçı olan Zetterstéen, Arap-ça ve Sâmi dilleri yanında Farsça ve Türk-çe'yle ilgili önemli çalışmalar yapmıştır.

Eserleri. A) Telif. 1. Den nubiska sprak-forskningens historia (Uppsala-Leipzig 1907). **2. De semitiska spraken** (Uppsala 1914). **3. Ein Handbuch der religiösen Pflichten der Muhammadaner in Aljama. Le monde oriental** dergisi içinde ya-yımlanmıştır (XV [1921], s. 1-174). **4. Carlo Landberg, som orientalist** (Uppsala 1942). **5. Kristná í Mekka** (Uppsala 1943). **6. Arabiska studier in Sweriga** (Uppsala 1946).

B) Tercüme, Neşir. 1. Ur Jahâ bin Abd al-Mu'tî ez-Zawâwî's dikt ed-Durra el-Alfiye fi ilm el-Arabîje (Leipzig 1895). Müellifin doktora tezi olan eserin Arapça metni de İsveççe bir giriş ve açıklamalarla birlikte yayımlanmış, aynı çalışma Almanca giriş ve yine açıklamalarla birlikte yeni-den basılmıştır (*Die Alfiye des Ibn Mu'tî. Nach den Handschriften von Berlin, Escorial und Leiden*, Leipzig 1900). **2. Beiträge**

zur Kenntnis der religiösen Dichtung Balais (Leipzig 1902). Süryânî şairi Ba-lai'nin dinî kasidelerinin neşri ve Alman-ca çevirisidir. **3. Koranen.** Zetterstéen ön-ce Kur'an'dan seçtiği bazı sûreleri (Stock-holm 1908), ardından Kur'an'ın tamamını İsveççe'ye tercüme etmiştir (Stockholm 1917; 4. bs., 2003). **4. Biographien der Nachfolger in Medina, sowie der Gefährten und der Nachfolger in dem übrigen Arabien** (Leiden 1905). **5. Biograp-hien der Kufier** (Leiden 1909). Son iki eser, İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ (Kî-tâbü't-Tabakâti'l-kebir)* adlı eserinin beşin-ci ve altıncı kısımlarının E. C. Sachau'nun editörlüğünde yapılan neşridir. **6. Herrn D. W. Myhrman's Ausgäbe des Kitâb Mu'id an-ni'am wa mubîd an-niqam** (Uppsala-Stockholm 1913). Tâceddin es-Sübki'nin *Mu'idü'n-ni'am ve mübidü'n-nikam* adlı eserinin David W. Myhrman tarafından 1908 yılında yapılan neşrine dair açıklamalardır. **7. Baltadly Mehe-med Pascha och Peter den store 1711-1911** (Uppsala 1920). Ahmed Refik'in 1911'de yayımlanan eserinin İsveççe'ye ter-cümesidir. **8. Beiträge zur Geschichte der Mamlukensultane in den Jahren 690-741 der Hıgra nach arabischen Handschriften** (Leiden 1919). Anonim bir Memlûk kroniğinin neşridir. **9. Türkische Urkunden** (Uppsala-Leipzig 1938). İsveç Kraliyet Arşivi'nde bulunan Türkçe belge-lerin Akdes Nimet Kurat'la birlikte neşri ve Almanca'ya çevirisidir. **10. Türkische, tatarische und persische Urkunden im schwedischen Reichsarchiv** (Uppsala 1945). **11. Mohammed Āsafi: The Story of Jamāl and Jalāl: An Illuminated Manuscript in the Library of Uppsala University** (Uppsala 1948). Muhammed Āsa-fî'nin *Kışşatü'l-Cemâl ve'l-Celâl* adlı ese-rinin Carl Johan Lamm ile birlikte neşri-dir. **12. Ĥurfetü'l-aşĥâb fi ma'rifeti'l-en-sâb** (Dimaşk 1949; Beyrut 1412/1992). Ebû Hafs Ömer b. Yûsuf el-Melikü'l-Eşref er-

Karl Vilhelm
Zetterstéen